

De Otter draait weer

Molenaar Roel Gremmer heeft – met een groep vaste companen - De Otter weer aan de gang gekregen: niet alleen het houtwerk opgeknapt en geschilderd, maar ook de zagen weer geïnstalleerd. Bij windkracht 4 uit het zuidwesten kan de molen een boom aan planken zagen. Net als in de 17^e eeuw.

Noorderling

Roel is geboren in Groningen en groeide op in Drenthe waar weliswaar niet zo veel molens staan, maar toch nog altijd 35. Hij bewaarde op de lagere school twee ansichtkaarten van molens en ging naar de bibliotheek om er meer over te weten te komen.

Robert-Jan Prins nam het initiatief voor actie om De Otter te redden en uitte zijn zorgen op Facebook waarop Willem Roose en Roel reageerden. Zelf woont Roel in de molen de 1100 Roe bij Osdorp, maar het was hem ook al jaren een doorn in het oog dat De Otter, de eerste en oudste houtzaagmolen van Amsterdam, er werkloos bij stond.

Notabene met een dekzeil over de kap getrokken. De vorige molenaar zal dat gedaan hebben omdat er al delen verrot waren en om verder inwateren te voorkomen. Dat bleek wel toen de eigenaar Roel en zijn maats de ruimte gaf om de zaak op te knappen: delen van de kap waren verrot.

Een molen moet immers draaien, niet alleen omdat ze daar voor gemaakt zijn, maar omdat stilstand leidt tot neergang. Zo wordt de boktor, die graag gangen graaft in hout, verjaagd als er beweging en geluid is. Daar houden boktorren niet van.

Intriges

Roel vertelt zijn verhaal ongedwongen en rijgt feiten en feitjes aaneen in zijn verhaal. Nadat ze eerst een plan hadden om de molen te kraken reageerden zij op een oproep van het stadsdeel die

molenaars zocht toen het eigendom na het overlijden van de eigenaar werd overgenomen door de houthandel firma Van der Bijl, ook een houthandel met een eeuwoude geschiedenis.

Het Stadsdeel West nodigde Roel en zijn gezelschap uit om te praten. Daarna organiseerden zij op hun beurt een bijeenkomst voor geïnteresseerden. Na afloop hadden ze een gesprek met één van de bestuursleden van de Otter.

Die geschiedenis van eigenaren, de intriges van de vorige eigenaar om de molen te verplaatsen naar Uitgeest en hoe de verschillende opeenvolgende stadsdeelbesturen dat verhinderden tot aan de Raad van State komt amper aan bod: de aspirant nieuwe molenaars hielden zich bewust buiten die discussie; het ging hen om de molen zelf.

De erven van de overleden de Jong Luneau, eigenaar van 'Ambagtsheer Beleggingen' en voorzitter van Stichting houtzaagmolen de Otter, hebben de opstallen inclusief de molen in 2019 verkocht aan de huurder van de panden: Gt van der Bijl.

Rouwstand

Eén van de eerste acties was het gras en struikgewas rondom de molen maaien. Want droog gras en struikjes zijn vanwege hun brandgevaar levensgevaarlijk voor molens. Na een jaar opknappen kon op Koningsdag 2017 de vlag uit. Na een aantal grasmaai- en opruimacties kon op Koningsdag 2017 de nationale vlag en wimpel uit.

Toen Eberhard van der Laan overleed werden de wieken in de rouwstand gezet: de bovenste wiek net dóór het hoogste punt heen, op elf uur (molen draait altijd tegen de klok in) en de Amsterdamse vlag half stok.

Feitje: feeststand is net vóór het hoogste punt, dus op 1 uur.

Roel en zijn maats waren trots. Rot hout was vervangen, de windborden waren weer aan de wieken bevestigd, de naam stond weer in fraai krulletters op de kap en de molen liep zo licht als veertje bleek na een flinke klodder vet op de as.

Ook de zeilen konden weer bevestigd: de vorige molenaar had die goed opgeborgen en bewaard. Molenenthousiastelingen uit het hele land kwamen kijken en hielpen mee. Uit het verhaal van Roel kregen we inzicht in deze gemeenschap die ervoor zorgt dat de 250 molens die ons land nu rijk is, en nog eens 80 in Vlaanderen, in bedrijf zijn.

Het hielp dat één van de molenaars – Robert Jan - werd voorgedragen voor Amsterdammer van het jaar. Hij won niet, maar De Otter kreeg zo wel de wind in de zeilen. Nu de molen draaide was de volgende uitdaging om hem weer aan het zagen te krijgen. De kunst afkijken kon in Amsterdam niet: dat zijn meestal korenmolens, of zoals de molen van Roel zelf: een poldermolen. Water omhoog pompen om droge voeten te houden.

Herstel

De molenaars togen naar de Zaanse Schans naar het Jonge Schaap: een zaagmolen. Weliswaar niet authentiek, maar wel volledig schaal 1:1 nagebouwd van voorgangers. De molenaar gaf gereedschap mee om zelf de zagen te slijpen op een vijlbok en een zettang de tanden om-en-om om te zetten, net

als bij een gewone zaag. Ook leverde Het Jonge Schaap de planken voor herstel van de kap. Feit: de bomen kwamen met schepen vanuit Noorwegen. (Daarvan kun je nog herinneringen vinden zoals de Hollenderbyen in Flekkefjord: de “Hollandsebuurt” gebouwd door Hollanders met de typische “stoepen” zoals bij grachtenhuizen, dj). Uit Noorwegen kwamen sparren, die gezaagd werden tot vurenhout. Maar ook de Baltische staten aan de Oostzee waren belangrijke houtleveranciers, vooral van dennen die werden verzaagd tot grenenhout. Later nam Duitsland die rol over en kwamen vloten van eikenstammen de rivieren af. De houthavens waren het eindpunt. Het eikenhout werd gebruikt voor scheepsbouw van de Oost-Indische en West-Indische compagnies. De werven lagen vooral aan de oostkant van de stad:

Wittenburg en Kattenburg, dus vlak achter het huidige scheepvaartmuseum. Amsterdam werd dus als het ware twee keer rijk: van de houthandel uit Noord-Europa, en van de specerijenhandel – mogelijke gemaakt met schepen gebouwd van dat geïmporteerde hout - uit Oost-Indië, en driehoekshandel met Afrika en West-Indië: slaven- en suikerhandel.

Hout zaag je nat

De Otter zal voornamelijk grenen hebben geproduceerd. Voor huizen en bruggenbouw, want de stad groeide compleet uit zijn voegen. Vanuit de Houthaven werden over de Kostverlorenvaart de bomen naar de zaagmolen gesleept. Bij elke zaagmolen is een smal kanaaltje waar de bomen liggen te wachten op het zagen, het zogenaamde balkengat. Feitje: zaagmolens zagen de bomen nat. Dat moet je met een handzaag juist niet doen omdat de zaag dan onherroepelijk vast loopt. Maar bij molens juist wel zodat de kans op brand verkleind wordt. Pas na het zagen worden de planken in de bekende loodsen met halfopen houten wanden te drogen gelegd.

Op de Nationale Molendag van 2018 draaide De Otter voor het eerst mee. Er zijn nu drie vrouwelijke molenaars in opleiding: Maureen, Stella en Marjon.

Uit het Midden-Oosten

Roel duikt nog dieper de geschiedenis en vindt het wel aardig om – in de kerk - te starten met de geboorte van Jezus. Want zonder Jezus zouden er rond 1100 geen kruistochten zijn geweest. Daarbij zagen de kruisridders in het Midden-Oosten voor het eerst windmolens. Dit type molen, vooral om koren te malen, zie je nog steeds, zoals op hoge plekken op de Griekse eilanden. Onder het motto van ‘beter goed gejat dan slecht bedacht’ namen de kruisvaarders het idee mee. Verschil tussen de het Midden-Oosten en Noordelijk Europa was de wind. Daar kent de wind grotendeels maar één

richting, bij ons kan hij van alle kanten kan waaien. Dus bedacht men een oplossing: de hele molen werd van hout gemaakt en als het ware op één centrale as geplaatst. Daarmee kan men de molen alle kanten opdraaien. Dat werd de standaardmolen. Dit principe zie je in heel Noord-WestEuropa terugkomen. Later kwamen er molens met een verdraaibare kap, maar De Otter is een variant op de standaardmolen. Niet met loodrechte wanden, maar enigszins taps toelopend. Dit type heet een Paltrok. Feitje: Genoemd naar de stevige, lange overjas waarmee Duitse vorsten van stad naar stad reisden om er de belasting, palt, op te halen. In Alkmaar werd de eerste paltrok gebouwd, nadat de stad zich had ontworsteld aan het regiem van Alva. De molens brachten Alkmaar voorspoed, waarna Zaandam ze ook ging bouwen, in 1600.

De eerste van de stad

De Otter was de eerste houtzaagmolen van Amsterdam. Gebouwd in 1631 in een periode waarin de stad Amsterdam fors ging investeren in nijverheid om de concurrentie met Zaandam het hoofd te kunnen bieden. Niet alleen stonden op de bolwerken rondom te stad korenmolens, in het deel aan de westkant net buiten de nieuwe singelgracht werd een enorm industriegebouw met tientallen molens uit de grond gestampt. Of men toen net als tegenwoordig in verweer kwam is niet duidelijk. Wel was er sprake van protest van handzagers die hun broodwinning in gevaar zagen komen. Maar tegen zoveel windkracht bleken ze niet opgewassen. Tussen 1650 en 1850 werden 80 houtzaagmolen gebouwd. Daarnaast nog eens 50 korenmolens en molens voor bemaling: de droogmakerijen.

Teloorgang

In de negentiende eeuw werden veel molens vervangen door stoommachines om minder afhankelijk te zijn van wind. Ze werden gesloopt, maar De Otter overleefde dat, zij het dat hij er vanaf 1925 nadat de ad was gebroken stil kwam te staan. De wieken werden erf gehaald en vanaf die tijd stond hij er als een kaalgeplukte kip bij. Pas in 1995 kreeg de eigenaar, directeur van houthandel Ambagtsheer, er plezier in om hem volledig te restaureren. Er kwam een nieuwe kap op, nieuwe wieken, maar met echt draaien wilde het niet vlotten. De molenaar raakte verstrikt in zijn protest tegen de oprukkende hoogbouw rondom en gaf er op een gegeven moment de brui aan.

Hoe verder?

Nu Roel en zijn companen de zaak weer lopend hebben gekregen wordt het tijd om na te denken over een bredere organisatie. Nu draait de molen alleen op dinsdag omdat er dan voldoende mensen hun agenda vrij kunnen maken. Eerst willen de molenaars de zaak nog verder tiptop maken, maar ze staan open voor een initiatief om meer dagen te kunnen draaien. Op 11 mei is het weer Nationale Molendag, misschien een goed begin van een nieuwe organisatie om de molenaars heen.

Dick Jansen, 9-2-2020